

ПРОБЛЕМА НЕФОРМАЛЬНИХ ВПЛИВІВ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ РЕГУЛЯТОРІВ І ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Рябцев Геннадій Леонідович,
доктор наук з державного управління, професор

У статті ідентифіковано та вивчено феномен «захоплення регулятора» – ситуацію, коли державна інституція свідомо або мимоволі потрапляє під контроль окремих суб'єктів господарювання чи панівних політичних сил, втрачаючи незалежність в ухваленні рішень і самостійність у захисті верховенства права. Установлено, що «захоплена» державна інституція презентує не інтереси суспільства в певній сфері економічної діяльності, а інтереси бізнесу в структурі влади. Визначено причини швидкої втрати самостійності регуляторів і способи їхнього захоплення. Наведено приклади дій державних інституцій, суб'єктів господарювання й політичних сил, що мають ознаки захоплення регулятора в Україні. Запропоновано інструменти забезпечення політичної, фінансової та функціональної незалежності регуляторів, які дозволяють попередити спроби їхнього захоплення в майбутньому. Це: заборона будь-яких форм втручання в діяльність регуляторів і вчинення тиску на них; гарантування відкритості кадрових призначень і діяльності самих регуляторів; дотримання повного циклу аналізу політики під час підготовки проектів регуляторних рішень; фінансування діяльності органів нагляду виключно за рахунок внесків, що надійшли до спеціального фонду державного бюджету; періодичний аудит регуляторів незалежними компаніями із зовнішньою оплатою послуг.

Ключові слова: захоплення регулятора, регуляторний вплив, енергетичні ринки, державна політика, ринкове регулювання.

Riabtsev Gennadii

THE PROBLEM OF INFORMAL IMPACT IN THE ACTIVITIES OF REGULATORY AUTHORITIES AND THE WAYS OF ITS SOLUTIONS

The article identifies and analyzes the phenomenon of «regulatory capture». This is a situation when a government institution, willingly or involuntarily, falls under the control of economic entities or dominant political forces. At the same time, it loses its independence in decision-making and independence in protecting the rule of law. The «captured» institution ceases to represent the interests of society in a certain sphere of economic activity. Instead, it begins to represent the interests of business in the structure of government. The reasons for the rapid loss of the independence of regulators in Ukraine and the ways through which they are captured are determined. Examples of actions of government institutions, business entities and political forces that have signs of regulatory capture are given. Policy instruments for ensuring the political, financial and functional independence of regulators that prevent attempts to seize them in the future are proposed. It is necessary to prohibit any interference in the activities of regulators and exert pressure on them. Openness of personnel appointments and transparency of regulators' activity should be ensured. It is necessary to follow a full cycle of policy analysis when draft regulatory decisions are prepared. Financing of regulators should be carried out only at the expense of contributions received in a special fund of the state budget. Periodically independent companies must audit regulators, and payment for their services must be from the outside.

Keywords: regulatory capture, regulatory impact, energy markets, public policy, market regulation.

Постановка проблеми. Окремі події на регульованих (передусім енергетичних і фінансових) ринках в Україні свідчать про те, що органи влади, які реалізують політику їхнього розвитку чи можуть впливати на ці ринки, виконуючи свої функції, часто підлаштовуються під інтереси суб'єктів господарювання, діяльність яких вони регулюють. Це відбувається, тому що такі державні інституції натрапляють на низку суперечливих вимог: «Бути ненав'язливими, але ефективними; добрими і м'якими, але не дозволяти негідникам щось поцупити; швидше вирішувати питання, але наступного разу бути уважнішими; вирішувати питання, але не виходити за передбачені законом повноваження; бути чуйним до потреб тих, чия діяльність регулюється, але не дозволяти їм себе захопити» [1, с. 266]. Досі не вирішеною проблемою є відсутність в Україні такої державної політики, що унеможливила б спроби захоплення регуляторів у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ситуацію, коли деяка державна інституція свідомо чи мимоволі потрапляє під контроль окремих суб'єктів господарювання чи панівних політичних сил, втрачаючи незалежність в ухваленні рішень і самостійність у захисті верховенства права, називають «захопленням регулятора» (*regulatory capture*). Цей термін у науковий обіг увів Дж. Стіглер у 1971 р. [2, с. 3]. На його думку, попит на державне втручання, сформований перспективою отримання вигід суб'єктами господарювання, дає можливість політикам задовольняти його, забезпечуючи собі підтримку регульованих галузей. Тим самим фінансово-промислові групи, що домінують у тому чи іншому сегменті економіки та цілком природно прагнуть захистити себе від тиску держави, використовують підприємливих політиків у своїх інтересах. Основна гіпотеза Дж. Стіглера полягає в тому, що «господарі» галузі можуть використовувати наявний у держави ресурс примусу для встановлення й забезпечення дотримання правил, що гарантують отримання ними особистої вигоди. Як наслідок, орган державного регулювання, контролю чи нагляду:

- починає дотримуватися комерційних та інших приватних інтересів, що переважають на ринку, сприяючи зростанню доходів окремих суб'єктів господарювання;
- нехтує інтересами споживачів і суспільства в цілому;
- сприяє утворенню картелів, обмежує конкуренцію;

- захищає окремих учасників ринку від конкурентів, у т. ч. із суміжних галузей, та інших державних регуляторів, зокрема шляхом захисту «вітчизняного виробника», вибіркового застосування санкцій або перевірок діяльності, запровадження непрозорих механізмів «підтримки малозабезпечених верств населення» за рахунок державного та місцевих бюджетів;

- запроваджує декілька рівнів регулювання;
- створює чи збільшує бар'єри для входу на регульовані ринки, у т. ч. шляхом ускладнення дозвільних процедур, невмотивованого проведення розслідувань проти окремих суб'єктів господарювання, припинення чи призупинення дії ліцензій.

Різні аспекти теорії «захоплення регулятора» та неформального впливу на діяльність державних інституцій, окрім Дж. Стіглера, досліджували також М.Х. Бернштейн, С.Ф. Гантінгтон, Д. Норт, Ж.-Ж. Лаффо, М.І. Левайн, Ж. Тироль, Дж.Л. Форренс (*див.*, наприклад, праці [3; 4]). Проте в Україні вивчення цієї проблематики обмежувалося передусім ринками надання банківських і страхових послуг [5; 6].

Метою статті є визначення причин швидкої втрати самостійності регуляторів і способів їхнього захоплення в Україні, зокрема на енергетичних ринках, а також розроблення інструментів забезпечення політичної, фінансової і функціональної незалежності регуляторів, які унеможливуватимуть їхнє захоплення в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. У статті «регулятором» називатимемо державну інституцію, яка, реалізуючи свої цілевстановлюючі, ресурсозабезпечувальні, організаційно-регулюючі й трансформаційні функції, здатна впливати на діяльність суб'єктів господарювання.

Ризик захоплення регулятора є особливо великим у паливно-енергетичному комплексі, адже жоден із ринків, що його формують, не в змозі самостійно встановити такі ціни й тарифи, які дозволили б збалансувати їхню оцінку споживачами й вартість ресурсів, витрачених на виробництво палива та енергії. Якщо не стимулювати підприємців, які працюють на таких ринках, до зміни їхньої природної поведінки, а діяльність суб'єктів господарювання, що формують позитивні зовнішні ефекти, не заохочувати, то в державі швидко виникатиме паразитичний капітал, який буде прагнути отримати швидкий

прибуток, ухилитися від сплати податків, ігнорувати інтереси суспільства та права громадян.

Швидкій втраті самостійності державних регуляторів в Україні сприяють:

- їхня ненавмисно сформована або цілеспрямовано створена залежність від однієї гілки влади та/чи панівної політичної сили;
- зрощення держави й бізнесу; взаємопов'язаність капіталу й влади, що перетворює капітал на владу, а владу – на капітал;
- переважання «кланового» державного управління; неприкриті кумівство та фаворитизм;
- розподіл керівних посад у регуляторах на основі кулуарних домовленостей панівних політичних сил та/чи недостатньо прозорих конкурсів із неясними правилами, що постійно змінюються;
- призначення керівниками регуляторів та їхніх підрозділів осіб, які не володіють спеціальними знаннями й не мають досвіду роботи на державній службі;
- звільнення досвідчених працівників регуляторів під приводом «очищення влади» на основі закону, розкритикованого Венеціанською комісією, без попереднього планування, прогнозування і попередження можливих наслідків;
- безсистемне, непрогнозоване, неаргументоване скорочення службовців, відповідальних за аналіз політики та аналіз регуляторного впливу, підготовку проектів нормативно-правових актів, їх правове та економічне обґрунтування;
- масовий відтік професіоналів, у т. ч. внаслідок позбавлення державних службовців премій і надбавок за інтенсивність праці, вислугу років, наявність наукових ступенів і вчених звань;
- масові порушення регламентів роботи Кабінету Міністрів і Верховної Ради України, ігнорування народними депутатами зауважень і рекомендацій Головного юридичного та Головного науково-експертного управлінь Апарату Верховної Ради, що призвело до появи численних прогалин і виникнення правових колізій у правочинах, які стосуються діяльності регуляторів;
- закритість і непрозорість державного апарату, порядку і процедур прийняття владних рішень;
- несумірність доходів співробітників регуляторів і керівників суб'єктів господарювання, що домінують на регульованих ринках;
- надмірна залежність нормального функціонування регуляторів від інформації, яку учасники регульованих ринків надають за запитами, відсутність ресурсів або здатності критично розглядати одержані дані;

- нестача ефективних інструментів для запобігання й виявлення корупційних дій;

- нерозвиненість інститутів громадянського суспільства та підконтрольність великої кількості засобів масової інформації представникам суб'єктів господарювання, що домінують на регульованих ринках;

- недостатній рівень інституційного опору проявам захоплення.

Через названі причини в діяльності Антимонопольного комітету, Національного банку, Державної служби геології та надр, Національної комісії, що здійснює регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (та її попередниць), інших державних інституцій України чітко проглядаються кілька етапів, або, за визначенням Марвера Х. Бернстайна, «періодів життєвого циклу регулятора» [3]:

- «вагітність» (*gestation*), протягом якої певний регуляторний орган створюється суспільством (законодавчою чи виконавчою владою) з політичних міркувань, зазвичай як реакція на загострення зловживань суб'єктів господарювання своєю ринковою владою;

- «молодість» (*youth*), коли новий державний інститут демонструє старанність у вирішенні поставлених перед ним завдань, але ще недостатньо орієнтується у проблемах галузі, котра підлягає регулюванню;

- «зрілість» (*maturity: the process of devitalization*), протягом якої політична й суспільна увага до створеного інституту слабшає, через що він менш наполегливо прагне досягати своїх цілей, і між ним та учасниками регульованого ринку встановлюються відносини кооперації;

- «старість» (*old age: debility and decline*), коли державний інститут починає свідомо чи несвідомо захищати представників галузі, яку регулює, прирівнюючи їхні інтереси до інтересів суспільства.

Власне, захоплення регулятора відбувається в період його зрілості, коли вигоди, які державні службовці здатні отримати від зміни свого ставлення до регульованої галузі, починають перевищувати втрати від такого кроку.

Передумови цих змін закладаються на етапі молодості, коли контроль над діями регулятора є суттєвим, а недостатня інформованість його фахівців змушує їх користуватися інформацією, яку учасники ринку надають за запитами. Наявність такого способу взаємодії спричинена тим, що суб'єкти господарювання шоразу оскаржують

не завжди коректні рішення стосовно порушень, виявлених регулятором, що змушує політиків сумніватися в компетентності його керівників. Водночас представники галузі досить охоче надають затребувану регулятором інформацію, очікуючи за це тих чи інших зисків у майбутньому.

Таким чином, основою для захоплення регулятора є реалізований за умов неповноти даних про діяльність галузі приватний інтерес його керівників, котрі бажають завоювати репутацію в очах політиків, які їх призначили. Якби такий інтерес був відсутній, співробітники регулятора на етапі його молодості могли б отримувати інформацію, вдаючись до послуг консалтингових компаній, які не пов'язані відносинами контролю з учасниками ринку, або діючи методом проб і помилок. Однак зацікавленість у відсутності рішень, що можуть бути оскарженими, якраз і веде до встановлення неформальних контактів працівників регулятора із представниками регульованої галузі.

Коли успішна (у т. ч. завдяки інформаційній підтримці суб'єктів господарювання) робота регулятора або зміна політичної ситуації, у т. ч. революційна, послаблюють контроль над його діяльністю (тобто скорочують втрати від виявлення захоплення регулятора і збільшують очікувані вигоди від нього), настає час «відавати борги». У такий період групи спеціальних інтересів прагнуть встановити й забезпечити дотримання правил, які гарантують отримання особистої вигоди. При цьому можуть бути задіяні такі стратегії:

- прямиї підкуп (або фінансування політичних сил, котрі делегували членів регулятора);
- мотивування керівників органу нагляду майбутньою зайнятістю в приватних структурах (стратегія «обертювих дверей» — *revolving door*);
- комплектування штату регуляторів «своїми» кадрами;
- уникнення критики регуляторів і пряма їхня підтримка, у т. ч. в засобах масової інформації, контрольованих представниками суб'єктів господарювання, що провадять діяльність на регульованих ринках;
- неформальні відносини, сформовані також і на попередніх етапах;
- непрямий вплив через виборних політиків, яких підтримують представники суб'єктів господарювання, котрі провадять діяльність на регульованих ринках.

Успішна реалізація хоча б однієї з перерахованих стратегій стосовно регулятора означає, що він

починає представляти не інтереси суспільства в певній сфері економічної діяльності, а інтереси представників останньої у структурі влади.

На нашу думку, до дій державних інституцій, суб'єктів господарювання й політичних сил, що мають ознаки захоплення регулятора, в Україні можна віднести такі.

1. Коригування Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики (НКРЕ), правил роботи Оптового ринку електроенергії, здійснене в 2005 р. під тиском панівної політичної сили, зокрема адміністративне встановлення єдиних тарифів на електричну енергію, що відпускається споживачам, і перехід до формування ціни закупівлі електроенергії на основі затратних методів [7].

2. Установлення НКРЕ в 2010–2013 рр. завищених ставок «зеленого» тарифу для сонячних електростанцій, обладнання яких вироблялося на підприємствах, що контролювалися представниками панівної політичної сили.

3. Надання в 2014–2015 рр. Національним банком України рефінансування «обраним» суб'єктам господарювання, у т. ч. пов'язаним із першими особами держави, на непрозорих умовах і, за опублікованими в українських ЗМІ даними досудового розслідування, у змові з керівництвом кількох із них (КБ «Південкомбанк», ПАТ «Банк «Київська Русь», ПАТ «Міський комерційний банк», ПАО «Автокразбанк», ПАТ «Терра Банк», АТ «Дельта Банк» та АТ «Банк «Таврика») [8].

4. Реалізацію фінансовим регулятором упродовж 2014–2015 рр. політики збереження найбільших учасників ринку, у т. ч. шляхом його «розчищення» від конкурентів, визнання неплатоспроможними банків із позитивним платіжним балансом, а також контрольованих представниками опозиційних політичних сил.

5. Призначення в 2015 р. головою конкурентного відомства України колишнього керівника юридичного підрозділу одного із суб'єктів господарювання, проти яких було завершено антимонопольне розслідування за фактом встановлення завищених у середньому на 83 % та узгоджених з іншими учасниками ринку роздрібних цін на продовольчі товари.

6. Вибіркове ставлення Антимонопольного комітету України (АМКУ) до фактів порушення

в 2014–2016 рр. конкурентного законодавства суб'єктами господарювання, що провадять свою діяльність на ринку нафтопродуктів України. Наприклад, 11, 22, 27 квітня та 17 травня 2016 р. на 1 625 заправах, що належать 18 суб'єктам господарювання, формально не пов'язаним між собою відносинами контролю, були одночасно, на однакову величину і без очевидних причин підвищені ціни на всі марки бензину й дизельного палива. Хоча зазначені дії за всіма ознаками відповідали визначенню «свідомої паралельної поведінки», АМКУ ніяк на них не відреагував.

7. Призначення в 2015 р. керівника Державної служби геології та надр України в обхід установлених процедур «тимчасово виконуючим обов'язки» (що унеможливило призначення його заступників і створення колегії) із подальшим блокуванням діяльності громадської ради при цьому органі виконавчої влади для ймовірної передачі під контроль однієї з панівних політичних сил права видачі, зміни, продовження, анулювання спеціальних дозволів на користування надрами.

8. Утворення й формування в 2014–2015 рр. Національної комісії, що здійснює регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), указами Президента України, хоча функції, повноваження й механізм призначення членів цього регулятора мали бути закріплені законом; призначення керівником НКРЕКП особи, яка не була раніше її членом; підготовка та прийняття рішень щодо скасування встановлених урядом обмежень у сфері, що перебувала поза компетенцією і повноваженнями регулятора, виконувачем обов'язків голови (хоча таку посаду законом не передбачено) без здійснення обов'язкового аналізу та консультацій [9].

9. Неправомірне скорочення НКРЕКП «зеленого» тарифу в лютому та березні 2015 р. (на 10–55 %) і відмова коригувати його величину з урахуванням офіційного валютного курсу (у серпні 2014 – січні 2015 рр.) [10].

10. Надання в 2010–2011 рр. Автозаводським районним судом міста Кременчука та Харківським апеляційним адміністративним судом «ексклюзивного» права використання переваг оподаткування спільному українсько-польському підприємству ТОВ «Тайстра» (яке «інвестувало в економіку України» 500 злотих), що дозволило

його дочірнім компаніям (насамперед ТОВ «Лівела») ввезти без сплати акцизного збору, ввізного мита й ПДВ 1,55 млн т нафтопродуктів на загальну суму понад 3,5 млрд грн [11].

11. Штучне завищення Міністерством енергетики та вугільної промисловості України в 2010–2014 рр. потреб населення у скрапленому нафтовому газі для збільшення обсягів реалізації останнього на спеціалізованих аукціонах за ціною 2 130 грн/т компаніям, які перепродувати куплений ресурс на вільному ринку за 6 300–12 000 грн/т.

12. Призупинення в 2012–2013 рр. на термін до 30 днів митного оформлення гуртових партій автомобільного бензину, дизельного палива та скрапленого нафтового газу, що ввозяться в Україну без «узгодження» із групою СЕПЕК, із одночасним заниженням митної вартості нафтопродуктів, що імпортувалися компаніями цієї групи [12].

13. Надання Державною митною службою України можливості використання в 2012–2013 рр. схем «перерваного транзиту» під час постачань компаніями групи СЕПЕК нафтопродуктів на суму понад 25 млрд грн.

14. Перехід під приводом «диверсифікації джерел постачання» на визначення вартості енергетичного вугілля за формулою, відомою як «Роттердам плюс», на користь монополіста в сегменті теплової генерації [13].

За нашими оцінками, прямий збиток держави від спроб захоплення регуляторів енергетичних і фінансових ринків у 2010–2017 рр. становить понад 4 млрд дол. США.

Щоб попередити в майбутньому спроби захоплення регуляторів в Україні, варто забезпечити їхню політичну, фінансову та функціональну незалежність, для чого:

- гарантувати відкритість кадрових призначень, запровадити чіткі кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посади категорії А;

- заборонити працівникам усіх регуляторів бути власниками корпоративних прав будь-яких суб'єктів господарювання, входити до складу керівних органів політичних партій, перебувати в трудових чи інших договірних відносинах із громадсько-політичними об'єднаннями;

- не допускати делегування на керівні посади в регуляторах представників суб'єктів господарювання, що провадять свою діяльність на регульованих ринках;

- заборонити будь-які форми втручання в діяльність регуляторів і вчинення на них тиску з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, суб'єктів господарювання та їхніх асоціацій, політичних партій, громадських об'єднань, професійних спілок, інших об'єднань громадян та їхніх органів, і встановити персональну відповідальність за такі спроби;

- визнати, що не підлягають виконанню будь-які вказівки, розпорядження, доручення органів державної влади та місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, котрі стосуються виконання функцій і реалізації повноважень регуляторів;

- заборонити співробітникам регуляторів проводити віч-на-віч офіційні та неформальні зустрічі з представниками суб'єктів господарювання, що провадять свою діяльність на регульованих ринках;

- виключити на певний період установаження колишніми керівниками регуляторів договірних відносин із суб'єктами господарювання, що здійснюють свою діяльність на регульованих ринках, та/чи отримання в них відповідальних посад;

- гарантувати відкритість регуляторів, у т. ч. шляхом прийняття рішень на засіданнях, що проводяться у формі відкритих слухань; інформувати громадськість про плани й результати роботи; забезпечити доступ до публічних даних і надання їх за інформаційними запитами; у встановленому порядку оприлюднювати інформацію про діяльність, прийняті рішення, порядок денний засідань, а також річні звіти;

- гарантувати дотримання повного циклу аналізу політики під час підготовки проектів регуляторних рішень;

- установити чітку процедуру обговорення проектів рішень, у т. ч. із галузевими об'єднаннями й асоціаціями;

- виключити можливість узгодження проекту рішення, підготовленого регуляторами, з іншими органами державної влади;

- установити, що рішення регуляторів не підлягають державній реєстрації і можуть бути оскаржені виключно в судовому порядку;

- надати регуляторам повноваження з розгляду скарг і врегулювання суперечок, а також накладення штрафних санкцій за правопорушення;

- фінансувати діяльність органів нагляду виключно за рахунок внесків, що надійшли до спеціального фонду державного бюджету і розраховуються як частка доходу платників цих внесків

від регульованого виду діяльності протягом встановленого періоду часу;

- передбачити періодичний аудит регуляторів відомими незалежними компаніями із зовнішньою оплатою послуг.

Перші кроки в цьому напрямі вже зроблено завдяки ухваленню Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [14]. Проте незалежні експерти вважають, що ризики неформального впливу на НКРЕКП та інших регуляторів в Україні зберігаються [15].

Висновки

1. В Україні сформувалися передумови для потрапляння низки державних інституцій під контроль окремих суб'єктів господарювання чи півних політичних сил.

2. Унаслідок захоплення регулятори (державні інституції) презентують не інтереси суспільства в певній сфері економічної діяльності, а інтереси представників останньої у структурі влади.

3. Прямий збиток держави від спроб захоплення регуляторів енергетичних і фінансових ринків у 2010–2017 рр. оцінено в 4 млрд дол. США.

4. Розроблено інструменти забезпечення політичної, фінансової і функціональної незалежності регуляторів. До них належать: заборона будь-яких форм втручання в діяльність регуляторів і вчинення тиску на них; гарантування відкритості кадрових призначень і діяльності самих регуляторів; дотримання повного циклу аналізу політики під час підготовки проектів регуляторних рішень; фінансування діяльності органів нагляду виключно за рахунок внесків, що надійшли до спеціального фонду державного бюджету; періодичний аудит регуляторів незалежними компаніями із зовнішньою оплатою послуг.

Перспективи подальших досліджень. Наукові розвідки в аналізованому напрямі варто зосередити на обґрунтуванні необхідності ухвалення правочинів, що унеможливають захоплення регуляторів енергетичного, фінансового та інших інфраструктурних ринків.

Список використаних джерел

1. Sparrow K. Malcolm. *The Regulatory Craft: Controlling Risks, Solving Problems, and Managing Compliance*. – Washington, D.C. : Brookings Institution Press, 2000. – 541 p.
2. Stigler G. *The Theory of Economic Regulation* // *Bell Journal of Economics and Management Science*. – 1971. – Vol. 2. – P. 3–21.
3. Bernstein H. Marver. *Regulating Business by Independent Commission*. – Princeton, NJ : Princeton University Press, 1955. – 320 p.
4. Levine E. Michael, Forrence L. Jennifer. *Regulatory Capture, Public Interest, and the Public Agenda: Toward a Synthesis* // *Journal of Law, Economics, & Organization*. – 1990. – Vol. 6. – p. 167–198.
5. Залетов О.М. Прояви регуляторного захоплення на страховому ринку // *Фінанси, облік і аудит*. – 2014. – Вип. 1 (23). – С. 47–56.
6. Koziuk V. *Central Bank Independence and Financial Stability: Orthodox and Heterodox Approaches* [Електронний ресурс] // *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. – 2017. – № 239. – С. 6–27. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=46672027>
7. Ринок електроенергії в Україні. Проблеми вдосконалення : аналіт. записка [Електронний ресурс] / НІСД. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/april08/14.htm>
8. Розтрата 12 мільярдів рефінансу: НАБУ підозрює Нацбанк у співучасті [Електронний ресурс] / Укрінформ. – 2017 р. – 9 черв. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economics/2244555-nabu-pidozruie-nac-bank-u-spivucasti-v-roztrati-12-milardiv-refinansu.html>
9. Кутишенко О. Дослідження: як олігархи впливають на економіку України [Електронний ресурс] // *Лівий берег*. – 2017. – 21 берез. – Режим доступу : https://ukr.lb.ua/economics/2017/03/21/362142_doslidzhennya_yak_oligarhi_vplivayut.html
10. *Ідеальна незалежність* [Електронний ресурс] / Українська асоціація відновлюваної енергетики. – Режим доступу : <http://uare.com.ua/home-3/22-novosti/138-idealnaya-nezavisimost.html>
11. «Ливелу» узаконили? [Електронний ресурс] // *НефтеРынок*. – 2011. – 11 янв. – Режим доступу : <http://www.nefterynok.info/novosti/livelu-uzakonili>
12. ГПУ назвала компанію Курченка злочинною організацією [Електронний ресурс] // *Економічна правда*. – 2014. – 19 серп. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2014/08/19/484237/>
13. *Звільнити захоплену державу Україна* [Електронний ресурс] / Центр економічної стратегії. – Режим доступу : <https://lb.uaces.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/Zvilnyty-zakhopleny-derzhavu-Ukraina.pdf>
14. Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 22 вересня 2016 р. № 1540-VIII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1540-viii>
15. Рада ухвалила закон про НКРЕ. Президент збереже свій вплив [Електронний ресурс] // *Економічна правда*. – 2016. – 22 верес. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/news/2016/09/22/606331/>

References

1. Sparrow, K. Malcolm. (2000). *The Regulatory Craft: Controlling Risks, Solving Problems, and Managing Compliance*. Washington, D.C. : Brookings Institution Press, pp. 265–269 [in English].
2. Stigler, G. (1971). *The Theory of Economic Regulation*. *Bell Journal of Economics and Management Science*, 2, 3–21 [in English].
3. Bernstein, H. Marver. (1955). *Regulating Business by Independent Commission*. Princeton: Princeton University Press [in English].
4. Levine, E. Michael, & Forrence, L. Jennifer. (1990). *Regulatory Capture, Public Interest, and the Public Agenda: Toward a Synthesis*. *Journal of Law, Economics, & Organization*, 6, 167–198 [in English].
5. Zaliyev, O.M. (2014). *Proiavy rehuliatornoho zakhoplennia na strakhovomu rynku* [Manifestations of regulatory capture on the insurance market]. *Finansy, oblik i audyt – Finance, accounting and audit*, 1 (23), 47–56 [in Ukrainian].
6. Koziuk, V. (2017). *Central Bank Independence and Financial Stability: Orthodox and Heterodox Approaches*. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 239, 6–29. *bank.gov.ua*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=46672027> [in English].
7. *Rynok elektroenerhii v Ukraini. Problemy vdoskonalennia* [Electricity market in Ukraine. Problems of improvement]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen – National Institute for Strategic Studies*. (n. d.). *old.niss.gov.ua*. Retrieved from <http://old.niss.gov.ua/monitor/april08/14.htm> [in Ukrainian].

8. Roztrata 12 miliardiv refinansu: NABU pidozriuie Natsbank u spivuchasti [Spending 12 bln refinance: NABU suspects the National Bank in complicity]. *Ukrinform – Ukrinform*. (2017, June 9). *ukrinform.ua*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economics/2244555-nabu-pidozruie-nacbank-u-spivuchasti-v-roztrati-12-milardiv-refinansu.html> [in Ukrainian].
9. Kutishenko, A. (2017). Doslidzhennia: yak oliharkhy vplyvaiut na ekonomiku Ukrainy [Research: How oligarchs affect the economy of Ukraine]. *Livyi bereh – LB.ua*. (2017, March 21). *ukr.lb.ua*. Retrieved from https://ukr.lb.ua/economics/2017/03/21/62142_doslidzhennya_yak_oligarhi_vplyvayut.html [in Ukrainian].
10. Idealna nezalezhnist [Ideal independence]. *Ukrainska asotsiatsiia vidnovliuvanoi enerhetyky – Ukrainian Association of Renewable Energy*. (n. d.). *uare.com.ua*. Retrieved from <http://uare.com.ua/home-3/22-novosti/138-idealnaya-nezavisimost.html> [in Ukrainian].
11. «Livelu» uzakonili? ["Livela" is legalized?]. *NefteRynok – Oil Market*. (2011, Jan. 11). *nefterynok.info*. Retrieved from <http://www.nefterynok.info/novosti/livelu-uzakonili> [in Russian].
12. HPU nazvala kompaniiu Kurchenka zlochynnoi orhanizatsiieiu [The GPU called the Kurchenko's company a criminal organization]. *Ekonomichna pravda – Economic truth*. (2014, Aug. 19). *epravda.com.ua*. Retrieved from <http://www.epravda.com.ua/news/2014/08/19/484237/> [in Ukrainian].
13. Zvilnyty zakhopleni derzhavu Ukraina [Release the captured state of Ukraine]. *Tsentr ekonomichnoi stratehii – Center for Economic Strategy*. (n. d.). *lb.uaces.org.ua*. Retrieved from <https://lb.uaces.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/Zvilnyty-zakhopleni-derzhavu-Ukraina.pdf> [in Ukrainian].
14. Zakon Ukrainy «Pro Natsionalnu komisiuu, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferakh enerhetyky ta komunalnykh posluh» vid 22 veres. 2016 r. № 1540-VIII. [„About the National Commission implementing state regulation in the field of energy and public services“: the Law of Ukraine from 2016, Sept. 22 No. 1540-VIII]. *Verkhovna Rada Ukrainy – Verkhovna Rada of Ukraine*. (n. d.). *zakon5.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1540-viii> [in Ukrainian].
15. Rada ukhvalyla zakon pro NKRE. Prezydent zberezhe sviy vplyv [The Parliament Approved the Law on NERC. The President Will Retain His Influence]. *Ekonomichna pravda – Economic truth*. (2016, Sept. 22). *epravda.com.ua*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/news/2016/09/22/606331/> [in Ukrainian].